

**Věra Stýskalíková – Hubert Smekal (eds.):
Zahraněční a bezpečnostní politika vybraných zemí Balkánu.**

1. vydání. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2004, 219 stran, ISBN 80-210-3572-2 (signatura knihovny ÚMV 51 718).

Publikační činnost *Mezinárodního politologického ústavu* při Masarykově univerzitě v Brně dlouhodobě významně přispívá k obohacení politologické, ale i mezinárodněpolitické literatury. Recenzovaný sborník vyšel koncem minulého roku v ediční řadě *Studie* (pod číslem 31). Autoři si pro svou analýzu vybrali pět balkánských zemí, konkrétně Srbsko a Černou Horu, Makedonii, Albánii, Řecko a Bulharsko. Jejich výběr nebyl nahodilý. Společným znakem těchto států Balkánu je totiž jejich snaha po rozšíření vlivu a určité historické – dnes již neaktuální (prosazované radikálními až extremistickými politickými silami) – nároky na části území jiných států regionu v podobě touhy po vytvoření „Velkého“ Srbska, Bulharska, Řecka apod. Jakousi červenou nití, která propojuje a ještě více zdůvodňuje volbu právě těchto pěti států, je otázka Velké Albánie, která se zahraniční i bezpečnostní politiky analyzovaných států bezprostředně dotýká. Cílem sborníku je „*analyzovat zahraniční a bezpečnostní politiku daných zemí, určit potenciální ohnisko napětí či největší bezpečnostní rizika oblastí, popř. odhadnout příští vývoj*“ (Stýskalíková – Smekal *eds.*, 2004, s. 10).

Stanoveným cílům publikace odpovídá v základech podobná struktura jednotlivých příspěvků. Úvodní část se zaměřuje na analýzu zahraniční politiky daného státu, která se většinou neobejde bez stručného historického exozé. Rozbor bezpečnostní politiky je vhodně doplněn popisem oficiální bezpečnostní strategie, zhodnocením vývoje ozbrojených sil a stavu armády jednotlivých států. Vzhledem k faktu, že zahraniční politika pěti vybraných států Balkánu je do značné míry provázána, setkáme se v rámci jednotlivých příspěvků s opakováním či prolínáním několika témat.

Vzhledem k předpokládanému stabilizačnímu vlivu zapojení balkánských států do transatlantických struktur autoři věnují zvláštní pozornost procesu integrace do mezinárodních organizací (například do Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě /OBSE/, Severoatlantické aliance /NATO/ či Evropské unie /EU/). Sborník tak nabízí informaci o stadiu tohoto procesu. Další část definuje hlavní bezpečnostní problémy a analyzuje jejich možný vývoj.

Za neaktuálnější nebezpečí pro stabilitu Balkánu je v této publikaci vedle organizovaného zločinu považována albánská otázka, a to především s ohledem na nevyřešený status Kosova a na počet etnických Albánců žijících mimo hranice Albánie. Téma Velké Albánie je zde posuzováno z pěti různých úhlů pohledu, vždy perspektivou daného státu.

Student bakalářského cyklu Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně (FSS MU) *Srdjan Prtina* se v úvodu svého příspěvku, věnovaného bezpečnostní a zahraniční politice *Srbska a Černé Hory* (SČH), nemohl nezmínit o událostech devadesátých let 20. století. Autor se zaměřuje na období od rozpadu Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ) až po konstituci samostatných, nezávislých států. Problematiku analyzuje perspektivou vztahů mezi nástupnickými státy bývalé Jugoslávie a Svazové republiky Jugoslávie (SRJ), respektive SČH. Vzájemné vztahy ilustruje na konkrétních příkladech s přesahem do současnosti, včetně rozboru nejpálčivějších problémů. V úvodní kapitole se mu tak podařilo stručně obsáhnout nejdůležitější momenty událostí na Balkáně v devadesátých letech, včetně identifikace základních problémů.

Autor se v následujícím textu svého příspěvku drží načrtnuté struktury, krátce definuje mezinárodněpolitickou orientaci jednotlivých významných politických stran v SČH a následně charakterizuje stupeň zapojení SČH v rámci významných mezinárodních organizací. Přestože se zmiňuje o žalobě Bosny a Hercegoviny a Chorvatska, vznesené proti

SČH za akt agrese během války v devadesátých letech, která zůstává jistou překážkou ve vzájemných vztazích, pozapomněl na žalobu jinou, tentokrát SČH proti osmi státům NATO kvůli bombardování SČH v roce 1999.¹ Právě existence této žaloby do značné míry zkomplikovala proces integrace SČH do Severoatlantické aliance, respektive do Partnerství pro mír.

Za nejvýznamnější bezpečnostní hrozbu pro SČH autor považuje vyřešení statusu Kosova. Albánie podle jeho názoru otevřeně podporovala cíle kosovských Albánců, k nimž nepatří jen touha po nezávislosti, ale také následné připojení k Albánii (viz *Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 40*). Navíc již v roce 1998 UČK byla Robertem Gelbardtem, zvláštním zmocněncem USA pro Kosovo, nazvána teroristickou organizací (viz *Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 43*), zatímco označení národněosvobozenecké armády získala až následně díky zdařilé mediální politice.

Autor zastává názor, že „*mezinárodní protektorát pouze zakonzervoval situaci a jádro problému nevyřešil*“ (*Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 47*). Definitivní řešení se bude podle něj muset „*hledat v kompromisu a v dialogu mezi Bělehradem a Prištinou za zprostředkování mezinárodního společenství*“ (*Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 52*), což je vzhledem k neslučitelným požadavkům jednotlivých stran sporu velmi obtížným úkolem.

Otázkou Velkého Srbska se S. Prtina explicitně nezabývá, z jeho příspěvku však vyplývá, že přestože se tento koncept během devadesátých let zkompromitoval, je i nadále nedílnou součástí programového prohlášení *Srbské radikální strany*. Ta se v případě, že Kosovo získá nezávislost, netají svým požadavkem na revizi statusu Republiky srbské. Právě hrozící radikalizaci srbské politické scény, umocněnou nelepšící se ekonomickou situací v zemi, autor považuje za možnou komplikaci budoucího dění na Balkáně. Jeho příspěvku lze vytknout až příliš stručný popis situace v jižním Srbsku. S ohledem na početnou albánskou menšinu by si dění v Preševském údolí jistě zasloužilo větší pozornost.

Při rozboru *makedonské zahraniční a bezpečnostní politiky* se její autor *Tomáš Šmíd*, doktorand na Katedře politologie FSS MU, soustřeďuje na problematiku uznání makedonie *de iure* především ze strany Bulharska a Řecka. Bulharská neochota uznat makedonský jazyk a národ spolu s řeckými námitkami proti názvu makedonské republiky a státním symbolům jsou pro makedonskou zahraniční politiku jistě významné. Vztahy se SČH a s Albánií jsou pak do značné míry formovány otázkou hranic s jihosrbskou provincií Kosovo, respektive postavením albánské menšiny v Makedonii.

Plán Velké Makedonie nebyl podle autorova názoru ničím jiným než pouhou předvolební rétorikou a jeho realizace je více než nepravděpodobná. Cílem zahraniční politiky Makedonie, která se orientuje na euroatlantické struktury, jsou především dobré vztahy se sousedními státy. Makedonie se vzhledem ke své mírumilovné cestě k nezávislosti staví do role „*promotéra harmonických vztahů mezi sousedy*“ (*Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 67*).

Stěžejní část příspěvku Tomáše Šmída tvoří téma albánské otázky, především události roku 2001. Autor dává tuto krizi do souvislosti s událostmi v Kosovu v letech 1998–1999 (viz *Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 72*). Zatímco V. Stýskalíková ve své analýze zahraniční a bezpečnostní politiky Albánie roli Albánské národní armády (ANA) spíše podceňuje, T. Šmíd ji považuje za „*největší bezpečnostní riziko pro vnitropolitickou stabilitu Makedonie*“ (*Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 82*).

Vyřešení budoucnosti Kosova pak bude představovat pro makedonské Albánce důležitý precedens. Kosovská otázka je proto považována za jeden z možných destabilizačních faktorů pro bezpečnost Makedonie. Autor se také zmiňuje o globálních důsledcích řešení statusu Kosova v podobě aktivizace národněosvobozeneckých hnutí celosvětově.

Ve srovnání s ostatními částmi publikace je ve Šmídově příspěvku patrná ostrá kritika role mezinárodního společenství, především role NATO v kosovské a následně makedonské krizi. NATO se podle jeho názoru postavilo na stranu UČK (viz *Stýskalíková – Sme-*

kal /eds./, 2004, s. 68), v níž našlo spojení proti Miloševićovi. Tento postoj se změnil až po událostech v USA z 11. září 2001 (viz Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 80–81).

Autorkou třetího příspěvku, který se zaměřuje na problematiku Albánie, je doktorandka politologie na FSS MU Věra Stýskalíková (zároveň spolueditorka sborníku). Přestože je společným jmenovatelem celého sborníku albánská otázka, autorka se domnívá, že Albánie v tomto směru nepředstavuje pro stabilitu Balkánu žádné nebezpečí. „Albánie je v tomto ohledu na balkánském poloostrově výjimečný stát, který i přes významnou albánskou populaci v okolních státech neusiluje o změnu hranic a podporuje status quo v rámci zachování stability a bezpečnosti v regionu.“ (Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 105.)

V následujícím textu se autorka rozbořem programů jednotlivých albánských politických stran snaží dokumentovat zdrženlivý postoj k otázce Velké Albánie. Dospívá k závěru, že se „v současné době na albánské politické scéně nevyskytuje relevantní subjekt, který by usiloval o naplnění ideálů Prizrenské ligy, tedy vytvoření Velké Albánie“ (Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 108).

Program *Republikánské strany Albánie*, jež autorka sama cituje, však obsahuje požadavek boje za Svaz národa v etnických hranicích, a to na základě práva národa na sebeurčení. Podobný požadavek na vytvoření přirozených hranic je součástí programu též dvou extremistických stran Albánie – Strany pokroku a práva a Národní fronty. Dokonce i albánský prezident Alfred Moisiu v rozhovoru s kosovským premiérem Bajramem Kosumim dne 2. 4. 2005 uvedl, že „budoucnost Kosova by měla být určena obyvateli této provincie ve spolupráci s mezinárodním společenstvím“.²

V otázce řešení budoucího statusu se „Tirana staví ke Kosovu spíše jako k entitě pomyslné konfederace Srbsko – Černá Hora – Kosovo, nežli jako k autonomní oblasti (kon)federace Srbska a Černé Hory“ (Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 105). Obecně platí, že: „Albánská vláda nestojí o navýšení svých problémů připojením Kosova a západní Makedonie.“ (Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 118.)

Počtená albánská komunita žijící mimo hranice svého státu přesto představuje jeden z nejvýznamnějších bezpečnostních problémů pro samotnou Albánii. Autorka však v závěru znovu opakuje, že ani představitelé Albánie, ani její obyvatelé nejsou myslence Velké Albánie nakloněni a že jsou ochotni podporovat boj zahraničních Albánců pouze rétoricky (viz Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 134). S ohledem na aktivní snahu Albánie zapojit se do euroatlantických struktur si však podle mého názoru albánská reprezentace jinou politiku ani dovolit nemůže.

Čtvrtý příspěvek, jehož autorem je student FSS MU Jan Závěšický, popisuje roli Řecka a jeho vliv na balkánský region. V této souvislosti hraje nejvýznamnější roli členství v NATO a v EU, které spolu s geopolitickým významem činí z této země důležitý faktor stability na Balkáně. Autor hned v úvodu popírá možnost obnovení myšlenky Velkého Řecka. Řecko v žádném případě neusiluje o změnu hranic a jeho hlavním zahraničněpolitickým cílem zůstává zachování teritoriální integrity řeckého státu v dnešních hranicích. Po krátkém historickém exkurzu autor postupně popisuje vztahy Řecka a SČH, Makedonie, Albánie, Bulharska a Turecka, jež jsou s ohledem na kyperskou otázku chápány jako potenciální zdroj napětí.

Část, věnovaná vztahům Řecka k multilaterálním organizacím a seskupením, obsahuje podrobný rozbor řeckého postoje ke *Společné zahraniční a bezpečnostní politice EU*, stejně jako analýzu aktivity této země v oblasti *Evropské bezpečnosti a obranné politiky*. Zajímavým dodatkem je rovněž zmínka o jednotlivých subregionálních balkánských organizacích a uskupeních. Přestože je Řecko dlouholetým členem NATO, je překvapivé, že reforma jeho ozbrojených sil započala až v roce 1991. Této skutečnosti pak odpovídají i výdaje na obranu, které patří v rámci členských států EU k nejvyšším.

Ačkoli jednotlivým prvkem celého sborníku měla být albánská otázka, výše zmíněný příspěvek *Jana Závěšického* se tomuto problému věnuje pouze okrajově. Popisuje sice *vztahy Albánie a Řecka*, k aktuálnímu problému budoucího statutu Kosova se však nevy-

jadruje. Právě v případě Řecka, jehož vztahy se SČH jsou tradičně na velmi dobré úrovni, by bylo jistě vhodné charakterizovat řecký postoj k řešení kosovské otázky. Řecko vzhledem ke svému členství v NATO a v EU spolu s nově získanou pozicí nestálého člena v Radě bezpečnosti OSN má totiž relativně velkou možnost ovlivnit jednání o kosovské budoucnosti. Vzhledem k tomu, že k cílům řecké zahraniční politiky patří mimo jiné zachování statu quo na Balkáně, bude aktivní participace Řecka na řešení kosovské otázky jistě v jeho zájmu.

Sborník uzavírá *Daniel Stankov*, student FSS MU, svým příspěvkem, zabývajícím se *Bulharskem*. Cílem vnější politiky moderního Bulharska je vytvoření a upevnění role garanta bezpečnosti na Balkáně skrze dobré vztahy se sousedními státy. D. Stankov v následujícím textu předkládá stručný popis vztahů Bulharska s SČH, s Makedonií, s Rumunskem, s Řeckem a s Tureckem. Kromě sousedních států se zaměřil také na charakter rusko-bulharských vztahů, které jsou tradičně na velmi dobré úrovni. Bulharsko dokázalo využít vzájemné provázanosti se SSSR, a tak přestože se v březnu 2004 stalo členským státem NATO, pokračuje ve své spolupráci s Ruskem, především pak v oblasti ekonomiky.

Při identifikaci rizik a možných ohnisek napětí autor jednoznačně popírá možnost oživení politiky Velkého Bulharska. Myšlenka obnovení státu v hranicích z roku 1878 upadla v zapomnění (viz *Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 201*), jediné riziko snad představuje sklon Bulharů považovat Makedonce za etnické Bulhary.

Na rozdíl od ostatních příspěvků je část, věnující se Bulharsku, vhodně obohacena o základní charakteristiku postavení jednotlivých menšin žijících na území této země. Autor se postupně zabývá postavením Makedonců, Pomaků a Turků. Dnešní status menšiny je vždy doplněn o stručný historický exkurz. Zajímavou je v této souvislosti skutečnost, že bulharská Ústava z roku 1991 zakazuje utváření politických stran a hnutí na etnickém, rasovém či náboženském základě (viz *Stýskalíková – Smekal /eds./, 2004, s. 201*). Autor toto často kritizované ustanovení chápe jako nevyhnutelnou oběť balkánské stability. Ani D. Stankov se však albánské otázce a kosovské krizi blíže nevěnuje.

Bulharsko lze vzhledem k pokrokům v oblasti integrace do transatlantických struktur, k vnitropolitické stabilitě a k nekonfliktnosti považovat za významný faktor balkánské bezpečnosti. Spolehlivým testem se pak může stát právě jeho role při řešení kosovské otázky.

Ačkoli je ze strany českých vydavatelství balkánskému regionu věnována značná pozornost, vzhledem k úzce vymezenému tématu představuje recenzovaný sborník zajímavou syntézu politik zemí Balkánského poloostrova. Je totiž velmi praktickým souhrnem aktuálních problémů. Přestože se soustřeďuje na charakteristiku současného dění, nepostrádá historické souvislosti. Akcentování albánské otázky mu pak vzhledem k blízkému se zahájení rozhovorů o konečném statusu Kosova jen přidává na atraktivitě.

Za nejvýznamnější hrozbu pro stabilitu Balkánu je vedle organizovaného zločinu označena albánská otázka. Téma je zde prozkoumáno především z hlediska zahraniční a bezpečnostní politiky pěti balkánských států. Publikace působí uceleným dojmem, a to i přesto, že chybí nástin řešení tohoto problému. Jde však o tak kontroverzní a obsáhlé téma, že zdrženlivost autorů je v tomto ohledu pochopitelná.

Vzhledem k tomu, že se termín zahájení rozhovorů o budoucnosti Kosova nevyhnutelně blíží, je možné konstatovat, že sborník postrádá širší analýzu jednotlivých způsobů řešení kosovské otázky, stejně jako ucelený přehled stanovisek popisovaných států a shrnutí regionálních důsledků. Protože však zhodnocení kosovské otázky nebylo ústředním tématem recenzovaného sborníku, lze tuto výtku chápat spíše jen jako doporučení, nápad či jako výraz poptávky po literatuře s podobným tématem.

Silnou stránkou recenzovaného sborníku je především podrobná analýza stavu ozbrojených sil a popis armádních reforem. Nezbyvá než doufat, že v budoucnosti budou vojenské arzenály a reformované profesionální armády balkánských zemí využity pouze k mírovým účelům.

RECENZE

Přes některé lexikální a gramatické chyby či používání předem nevysvětlených zkratk stojí recenzovaná publikace za pozornost každého, jenž se regionem Balkánu zabývá. Sborník nabízí stručné shrnutí současných nejdůležitějších problémů balkánských zemí a je svou formou přístupný nejen specialistům v oboru, ale též všem studentům mezinárodních vztahů, politologie i jiných disciplín. Vezmeme-li navíc v úvahu skutečnost, že někteří z autorů jsou studenty bakalářského stupně, nelze je než ocenit za dobře odvedenou práci, editory pak za skvělý a dobře zrealizovaný nápad.

Klára Bratová

¹ Mezinárodní soudní dvůr se 15. 12. 2004 prohlásil ve věci žaloby SČH proti osmi členským státům NATO za nepřislušný vzhledem ke skutečnosti, že SČH v době vznesení obžaloby nebyla členským státem OSN. Touto procedurou byl tak v podstatě ukončen pět let trvající spor. I nadále však SČH mezi členskými státy Partnerství pro mír chybí.

² Tisková zpráva z 3. 4. 2005, <http://www.setimes.com>